

Staro srečo si mi dala,
ko si me ljubó pogledala,
in ko si belo rôko dala,
vse si, ljuba, s tem povedala.

Na mostu čez reko postojim. In vem, da sta Kosovel in Kette velika pesnika in čarovnika ljubezni.

Potem je prišla noč, ki je bila noč spominov na umrle pesnike, na živo poezijo in na izgubljeno ljubezen . . .

Ivan
Mrak

Blagor premagancev

himnična tragedija v dveh stopnjevanjih z epilogom (ZAKLJUČNI DEL SLOVENSKE TETRALOGIJE)

OSEBE:

Julijana
Dr. Cimermann
Valentin
Mati
Lipe
Dr. Herzl
Leonhard
Vojak Egon
Sadar
Gestapovca

PRVO STOPNJEVANJE

(Soba)

JULIJANA: Gospod doktor — in kaj vi?

CIMERMANN: Jaz?

JULIJANA: Ni ležal dva dni na parah? Ga nismo hoteli jutri pokopati? In zdaj? Ne hodi, ne govori?

CIMERMANN: Se ni bolezen razvijala natanko tako — — —

JULIJANA: In jutri bi bil moj brat živ pokopan?

CIMERMANN: Nisem ugotovil klinične smrti? Mlad človek, da bi od mrtvih vstajal? Je še kje kaj trdnega pod soncem, če podvomimo o točnosti znanstvenih dognanj?

JULIJANA: Ko so ga tovariši nezvestnega prinesli domov, mar niste ugotovili popolnega živčnega zloma? Ni v jutro zatem bojda izdihnil? Niste mrtvaškega lista podpisali?

CIMERMANN: Sem vam zamalo? Nisem dovolj zanesljiv? Sem že koga ovadil?

JULIJANA: Gospod doktor — —?

CIMERMANN: Če menite, da sem lagal, ovajal, zakaj mi ne pljunete v obraz?

JULIJANA: Nič podobnega nisem trdila.

CIMERMANN: Kot človeku mi ne zaupate; kot zdravnika me je po vašem mnenju ovrgel vaš brat. Kakšno pravico imam še živeti?

JULIJANA: Kaj vse me je spreletavalo to noč, ko sem bedela ob mrtvem? Se morem zdaj pomiriti? Govori, hodi in gleda; vendar, ko da je drugačen, drug? Se mu sanja? Mater in mene; naju pozna? Kakor da se ga še zmeraj dotika oni svet?

CIMERMANN: Sem vam rekel, da je mrlič. Še ne doumete; kar se premika in govori — je larfa — ne človek. Nismo od vsega okrog sebe zbegani in razdrapani? Ni to zgolj privid naših čutil?

JULIJANA: Larfa: Samoprevara? Privid? On, da ni zares? In vendar, ko da je vsemu, kar je — prečudno odmaknjen? Sredi nas je, med nami; smo mu mar blizu, smo mu zares? Se ni v poprejšnjem življenju kot večča iz skrajnosti v skrajnost zaletaval? Mar ni strašnih muk prestajal, če je o čem podvomil, čemur se je ravnokar z vso silovitostjo predajal? Če sta ga svojčas oče in mati opozarjala na trdoto življenja — se ni le bolešno nasmihal?

CIMERMANN: Mar ni to le mrtev človek, ki je bil?

JULIJANA: Ko se je Valentin prebudil — — —

CIMERMANN: Vidite, vidite — — —

JULIJANA: Ko se je v partizane odpravil, nisem bila prepričana, da dirja v smrt? Ko so ga tovariši nezvestnega naskrivaj prinesli domov — sreča, ki me je prevzela. Koj za tem misel: kaj, če si je zaželel doma umreti?

CIMERMANN: Kot sem trdil; ugotovil sem.

JULIJANA: Sama stežka verjamem, vsa zmedena sem, a vi? Kakšen bes se je zažrl v vas? Valentina si niti pogledati ne upam. Nehajte, ne govorite — — —

Zakaj molčite?

Ne hodite proč!

V muko mi je vaša navzočnost. Žejni zdravil, mi ne natakate strupa?

CIMERMANN: Jaz da vam življenje zastrupljam? Mar naj vam o nekih čustvih govorim? Ne posmehujte se. Mar ni slednji moj pacient del vas? Najsi mlad ali star? Žena ali mož, otrok ali mladenič — — —

JULIJANA: Ne govorite, ne govorite tako.

CIMERMANN: Me zaničujete? Mar vam, v kolikere sem že vsejal vaš obraz. Ga ne nosim vsekrižem kot skrit blagoslov s seboj? A vi? Ne mislite vendar na nekoga v gozdovih? Na fantalina, ki si je puško oprtal. Tisti Štefan v hribih — — —

JULIJANA: Ne govoriva o tem. Zakaj ne bi bilo med nami kot doslej? Naš stari dobri prijatelj.

CIMERMANN: Mar ni narodnoosvobodilni boj kot večina človeških izmišljotin — —?

JULIJANA: Ne o tem, ne o tem — — —

CIMERMANN: In zakaj Valentin ni zdržal med partizani?

JULIJANA: Ni zdržal?

CIMERMANN: Se ga ni polotil smrtni šok? Ga niso mrtvega položili tjale na hišni prag?

JULIJANA: Mrtvega?

CIMERMANN: Malodane. Nisem krčem umirajočega prisluškoval? Ga ni sredi noči neznanska groza popadla?

JULIJANA: V gošo, med naše je šel; kam naj bi sicer?

CIMERMANN: Kamorkoli pogledam — za ljudi, kot je bil on, kot sem jaz — ni izhoda.

JULIJANA: Sebe primerjate z njim?

CIMERMANN: Ga je treba zato nasilno buditi? Pravite, da se je od mrtvih prebudil? In zdaj? Kam naj se zateče, kje skrije?

JULIJANA: Moj Bog!

CIMERMANN: Če se je umaknil v svet sanj, pustite ga spati. Zakaj skušate prepričati sebe in nas, da se je prebudil? Mrtev je. Mar ni to zanj in še za koga edini izhod?

JULIJANA: Smrt da je izhod?

CIMERMANN: Pa ne menite, da se smrti bojim? Se ji ne zaziram dan na dan v obraz? Se ne spoprijemljem z njo? O, da že strmoglavim! Le kaj se tolikanj naprezate dokazati, da je Valentin živ? Iz sovraštva? Nisem že dovolj ponižan? Kaj velja, kaj sploh še velja? Ni v meni samem resničnost? Okupator? Komunist? Mar nisem v poslednjem, najbolj bistvenem, sam svoj gospod?

JULIJANA: Nam niste bili od nekdaj prijatelj?

CIMERMANN: Ta služba, ki pritiska name dan za dnem? Mi ni zblazneti? Ne obstajam vedno vnovič pred vrsto mladih fantov? Kolikerim od njih sem na svet pomagal. Me ne motré, ko da sem živa smrt? Se ne zavestim naenkrat, da sem vendarle eden izmed njih? Mar ni zločin, kar počnem? Jih ne pomagam puliti iz rodni tal? Se jalo ne perem sam pred seboj; če bi jih jaz za nemško vojsko, pa spet za prisilno delo ne določal; mar ne bi bil na mojem mestu kdo drug — —? Kakšen hudič me je obsedel, da sem se že pred leti vpisal v Kulturbund? Nisem tal izgubil spod nog? Nisem nekje v zraku obvisel? Obešenec? Oduren konec. Si nisem hitlerjanstva docela drugače predstavljal? In zdaj, in zdaj — mi ne grozé poslednje opore spodnesti? So zdravniške ugotovitve, znanost, naravni zakoni — to da je humbug?

JULIJANA: O čem govorite? Za božjo voljo, kam se tako čudno zagledavate?

CIMERMANN: Veste, so trenutki, ko človek, ki bi rad, ne more niti samega sebe končati — — — Najprej si sam pri sebi dolžan napraviti red. Da bi vendan nejasnosti, namigovanja prenašal? Če je kdo pre-

minul, mar ni zrel za pokop? Mar ne kuži zraka proti higieni in zdravstvenim predpisom?

JULIJANA: Čedalje bolj me grabi strah —.

CIMERMANN: Se bojite okuženja po mrličih? Da bi vas ne znal obvarovati? Mar nisem okrajni zdravnik? Kaj se zdrzujete? Še ne razumete, da je treba mrliča pokopati, zagrebsti? Pa četudi se spakljivo ponašajo pokonci hodeč — čeprav, čeprav.

JULIJANA: Vi nekaj namerjate?

CIMERMANN: Nič izjemnega. Ni to moj vsakodnevni popravek? Mrliču je vendar predpisana vodoravna lega! Jih niso ponekod pokopavali stoječe, drugod spet sedeče? Faraonskim mumijam so vlagali vendar čudovito barvane steklene oči! Morda dinamitne? Takšnih mrličev ne pripoznam. To je mistika, to je kriminal! Spodoben mrlič ima nema usta in zatisnjene oči. Mar jih Nemci ne polagajo brez okolišev v plinske peči? Mar ni s tem izključen slednji prekogrobni privid?

JULIJANA: Oče je odšel v jutro v urad, preden se je Valentin prebudil. Sporočite očetu, čemu ste bili priča.

CIMERMANN: Jaz naj mu sporočim?

JULIJANA: Vi.

CIMERMANN: Mi zaupate?

JULIJANA: Komu sicer, če ne vam?

CIMERMANN: Kaj če vaše sporočilo oddam drugod?

JULIJANA: Drugod? Kako drugod?

CIMERMANN: Če potrkam na vratih, ki so malo poprej?

JULIJANA: Kakšna vrata? Kako poprej?

CIMERMANN: Če se zmotim?

JULIJANA: Kaj nameravate?

CIMERMANN: Morda se mi bo zdelo in bom vstopil namesto k vašemu očetu, k šefu v Geheimkanzlei?

JULIJANA: Tega ne boste storili.

CIMERMANN: Kaj se ve? Če se življenje s kom poigrava, kot se je blagovolilo poigrati z menoj — —

JULIJANA: Kdo se z vami poigrava?

CIMERMANN: Obljubim ničesar. Vse bom poizkusil, do pike razmislil. Obljubiti vam ne morem ničesar.

JULIJANA: Zaupam vam, kot nikomur sicer.

CIMERMANN: Zaupate? Komu zaupate? Nisem v vaših očeh ubog podeželski mazač? Gospodje po velikih mestih žanjejo slavo — me ne prezirate?

JULIJANA: Jaz, preziram?

CIMERMANN: Nikomur ne dovolim, da bi me obrekoval. Mar se spodobi mrličem, da nas hodijo strašiti?

JULIJANA: Vsi smo bili priča.

(Vstopi Valentin docela odsoten, nikogar ne opazi)

JULIJANA: Valentin!

(Premor)

CIMERMANN: Ste se prepričali zdaj, da je le senca človeka, ki je bil?

JULIJANA: Ki je bil?

CIMERMANN: Se ne premika kot avtomat? Ne strmi brez misli in čustev topo predse? Se ni brezdušno skozi okno zagledal? Se ne poigrava nekdo z našimi čutili? Mar ni treba temu napraviti konec?

JULIJANA: Konec? Kako konec?

CIMERMANN: Znanost ne prenese takih potegavščin.

JULIJANA: Če je živ med nami?

CIMERMANN: Le kdo si nas je izposodil? Naj bo, kdor hoče, na pravšnjega se je nameril.

JULIJANA: Na pravšnjega?

CIMERMANN: Mi niste razbili slednji up? Ni tudi vaš oče nemški kolaborator?

JULIJANA: Kolaborator?

CIMERMANN: Le zakaj se vse življenje občutevam kot potepen pes? Si nisem svoj živi dan želel služiti in oboževati? Kje vse sem za gospodarjem stikal? Me ni življenje goljufalo na slednji korak? Ne dovolim, ne dopustim novih potegavščin, pa najsi si jih izmišlja angel, bodisi vrag. Za poslednjo resnico se poganjam; bodisi da živim, vem in sem, bodisi da jenjam, preminem, nisem. Kaj strmite vame? Me obsojate?

JULIJANA: Jaz, jaz — —, mar ni vse drugače, čisto drugače?

CIMERMANN: Ste že slišali kdaj, da je bil ustreljen duh? In ta tu, če se še tako spakuje in nareja — je mrlič.

JULIJANA: Mojbog, mojbog — — —

CIMERMANN: Mar nismo prosvetljeni vek? Mar ni naša dolžnost vraže in zaostalost razbiti? Še danes vam dokažem, da mimo znanstvenih ni resnic! (odvihra)

JULIJANA: Döktor, doktor!

Valentin, si ga slišal, kaj mi je skušal natvesti?

VALENTIN: Ko da sem v grob zaklenjen?

JULIJANA: V rodni hiši, med nami si. Obnašas se, ko da nas vidiš prvič?

MATI (*vstopi*): Si ga videla, slišala?

JULIJANA: Koga?

MATI: Cimermanna. Veš, Valentin, ko da mu je žal, da si oživel? Kaj, če mu Nemci niso naročili, naj te pahne v smrt? Bogue, s kakšnim strupom ti je skušal zavdati?

JULIJANA: Mama, mama, čisto drugače — — —

(Valentin odide iz sobe)

MATI: Me sploh šliši? Kakor da ni on? Čedalje bolj postaja tuj. Z očmi sem se mu v obraz zagrebla; si to ti? Ni vmes kakšna prevara? On pa niti malo ne čuti mojih išočih pogledov—. In zdaj, in zdaj?

JULIJANA: Sam je, strašno sam — — —

MATI: Odkar se je iz omeldevice prebudil, ni nikogar nas zanj. Mu je lastne matere še mar? Srce mi para, ko gleda mimo, prek nas. Strašno je misliti, še teže spregovoriti; kaj, če ni več priseben?

JULIJANA: Kaj govorite?

MATI: Kaj, če ni, ko se je na parah prebudil, od strahu zblaznel? (*Valentinov krik od zunaj: Aaa-daaam! Adam!*)

MATI: Valentin! Valentin!

(*Valentin obstane na pragu*)

MATI: Otrok moj. Kakšen Adam?

VALENTIN: Domov, jaz hočem domov.

MATI: Otrok moj, kaj je s teboj?

VALENTIN: Odpeljite me domov.

MATI: Kako čudno govoriš?

VALENTIN: Kakšen je bil fantov izraz! Ko stopim čez prag, se tamle pod brezo, opiraje se ob robove kril, trepetajočih nožic, vzmajava kos —.

MATI: O ptiču govoriš, nas ne vidiš?

VALENTIN: Se ni še malo prej z veje na vejo spreletaval? Zdaj pa, zdaj se nemočno zamirajoč opoteka naokrog. Kaplja krvi — — —

MATI: Fant moj, si ob spomin? Gorje vsepovsod, kot ga ne pomni svet, a ti nad ptičem zdihuješ — —?

VALENTIN: Jaz si nisem želel med vas.

MATI: Moj nesrečni otrok! Si docela pozabil na mater in dom?

VALENTIN: Kdaj se bom prebudil?

MATI: Otrok moj, sanjal si maloprej.

VALENTIN: Tisto da je bil sen?

MATI: Mi nisi bil vedno zvest in ubogljiv? Odkar si odšel med partizane, se je kdo česa tvojega dotaknil?

VALENTIN: Fantov izraz od poprej, to naj bi bila resničnost?

MATI: Proč moraš, sicer, sicer si izgubljen. Razumi vendar.

VALENTIN: Proč? Odtod? Kam?

MATI: Najsi je komu prav ali ne — tu te bodo Nemci izsledili. Zdaj ti ne branim več. Veš, Valentin, sama te pošiljam h gošarjem. Kot mi je hudo in je en dan bolj črn ko drug — — —

VALENTIN: Prišel sem čisto od drugod —.

MATI: Od smrti si se prebudil.

VALENTIN: Temu se pravi smrt?

MATI: V nezavesti si ležal — — —

VALENTIN: Najbolj me je skrbel materin obup.

MATI: V navedezno smrt si otrpnil.

VALENTIN: Me niste vsega umili in oblekli v ta praznji gvant?

MATI: Vse si vedel?

VALENTIN: Se nisem zdel samemu sebi čedalje bolj tuj? Me ni šival k telesu vaš jok?

MATI: Med nami si. In zdaj, in zdaj, te ne pošiljam sama v gozd? Moj križani Jezus, kakšna mati sem, kako čuden je ta svet!

JULIJANA: V jutro, ko se je oče v urad odpeljal — — —

VALENTIN: V urad odpeljal?

JULIJANA: Dva dni že ni šel v službo. Včeraj so poslali ponj. Jutri bi moral biti tvoj pogreb. Mama, meni je na jok, na smeh, Valentinov pokop — — —

VALENTIN: Pogreb?

JULIJANA: Iznenada me presune — ko da si, mrlič, nekaj zašepetal. Pre-magam strah, vzbudi se up. Sklonim se nad teboj, te primem za roko, pa že komaj slišno; Valentin! — dihneš.

VALENTIN: Nisem njegovega povelja samemu sebi ponovil? Ni bil On?

MATI: Kdo, on?

VALENTIN: Me ni oni, ki je Lazarja obudil, za roko prijel?

MATI: Mojo molitev je uslišal, mojo kletev prezrl. Jezus sam mi je sina smrti otel!

(Premor)

(Lipe vstopi in odprtih ust posluša)

JULIJANA: Zatem si se rahlo dvignil, še zmerom zastrtih oči — Valentin, vstani in hodi — si samemu sebi ukazal — — —

VALENTIN: Mu nisem kot Lazar sledil?

(Premor)

MATI *(Lipetu)*: Kaj stojiš in gledaš? Nisi nič vesel?

LIPE: Sem in nisem. Ne verjamem, pa amen.

JULIJANA: Kaj ne verjameš?

LIPE: Da je Tinče od mrtvih vstal.

MATI: Te je hūdobec obsedel?

LIPE: Vse kar je prav!

MATI: Ti je kdo kaj napravil?

LIPE: Marija me je urekla. Moj edini trošt je preč. Pa če je Tinče živ, pa če je Tinče umrl, kaj mi je še na tem svetu počet?

MATI: Kakšnih se ti ne znebiš!

LIPE: Ne me kregat — — —

MATI: Še nisi v hlev odšel?

LIPE: Sem že vse postoril. Ne me grdo gledati, pravim. Seveda sem in ljudje smo vsi. V glavi res nisem ta prav. Ampak, kot se je zveržil oblak, sem takoj vedel, takole in nič drugače se bo sukal svet. Brezjanska Marija se sama z žegnano roko z oblaki igra. Kot drugi iz knjig, sem jaz iz oblakov bral. Ko so lastovke priletele in spet odletele — vse sem vedel. Z ljudmi se nisem svoj živi dan kot z drevesi razumel. Noben ptič, niti hrast, mi ni nikdar moje pameti oponašal. Od človeških ličink in pubcev ga pa razen Tinčeta ni, ki bi za mano kamnov ne lučal. V oblakih je bila zarisana, breze so jo cingljale, ptiči so jo prhutali, Tinčetovo smrt. Joj, kako mi je hudo. Nisem Tinčeta, ličinko, pestoval? Se nisem s Tinčetom, pobičem, slepe miši šel?

MATI: Na kaj vse si me spomnil — — — Takoj moraš po gospoda v mesto. Tudi Cimermannu ni po volji, da je Valentin oživel. Brez odlašanja mora mož domov. Nikjer mi ne postajaj.

LIPE: Že tečem, že grem — — —

MATI: Kaj se obotavljaš?

LIPE: Kot sem vesel, da je Tinče spet živ, bom še kdaj žvižgal in pel? Vse, kar je prav, vse, kar je prav (*Odide*).

(*Premor*)

MATI: Ne strmi v nič. Odloči se, govôri, nekaj je treba ukreniti.

VALENTIN: Nič?

MATI: Ne poznaš travnika, kjer si se otrok igral? Pa gozd, pa planine?

VALENTIN: Gozd?

MATI: Ti je nas sploh mar?

VALENTIN: Živ sem bil; me ni omrtvil?

(*Premor*)

(*Lipe vstopi in obstane med vrati*)

MATI: Ja, Lipe, še nisi odšel?

LIPE: Mesto je zaklenjeno.

MATI: Kaj pleteš?

LIPE: Pri vojaku vojak. V naš konec škili geštap.

MATI: Kaj češnjaš?

LIPE: Kaj nisem svoj čas cesarja služil, pa bi dočat ne znal?

MATI: Moj sin! Valentin, takoj moraš od tod.

LIPE: Le to mi v glavo ne gre, da je brezjanska Marija — — —

MATI: Boš nehal skovikati?

LIPE: Vse kar je prav (*Odide*).

MATI: Valentin, me slišiš? Veš! Razumi. Prebudi se.

JULIJANA: Valentin, bratec. Ti je kdo karkoli očital? Kaj pa dnevi, preden si v partizane odšel? Si na vse prisege pozabil? Ti je bolezen izpila ves pogum? Če te Nemci izslede; niti pomisliti ne smem na to!

VALENTIN: Izslede?

JULIJANA: Kaj, če te je kak prodanec ovadil?

VALENTIN: Ovadil?

JULIJANA: Vročične privide imaš za resničnost. Blodiš, da si bil zgolj duh. Samomorilno siliš v smrt.

VALENTIN: Koliko težkih besed.

MATI: Resnično živiš zdaj. Tisto drugo je bil svet sanj. Saj nisi bil resnično mrtev. Kar si prestal, je bila le dozdevna smrt. Kolikokrat smo že slišali o podobnem. Zberi se, strezni se, ubogaj me. Otrok moj, otrok —.

JULIJANA: Boš svoje tovariše izdal?

(*Lipe vstopi — obstoji*)

MATI: Kaj spet mencaš?

LIPE: Patrulja gre po stezi.

JULIJANA (*vleče Valentina k oknu*): Če skočiš skozi okno, te ne bo nihče opazil.

LIPE: Nisem se zmotil, nisem brljav —.

MATI: Krokar hudobni —.

VALENTIN: Lipe je prebral in povedal.

LIPE: Ne me kregati, ne me hudo gledati!

MATI: Lipe lipasti, brž, patrolo kako zadrži!

LIPE: Kaj bi ne. Tinče me je vedno branil. Kot je brezjanska Marija en gvišen trošt; ne vem, res ne vem, kako in kaj bo, če bo tisto res?
(*Odide*)

JULIJANA: (zaklepa vrata) Kaj naj ti rečem, kako pogovorim?

MATI: Si gluhi, si slepi, ti materina beseda ne pomeni nič?

JULIJANA: Valentin, bratec, jih ne slišiš? V hišo so vdrli. Še je čas.

VALENTIN: Čas?

(*Udarci na vrata*)

MATI: Usmiljeni Jezus!

(*Glas izza vrat: Gestapo!*)

DRUGO STOPNJEVANJE

Dr. HERZL: Sami smo. Boš spregovoril? Nekdo je govoril, da si mrlič,
Menda si se polmrtev iz gozdov priklatil? Lepo, lepo.

LEONHARD: Brez odpora se nam je predal.

Dr. HERZL: Še zdaj se obnaša, ko da je brez zavesti, ko da tava po svetlu sanj — — —

LEONHARD: Nič ne kaže, da je z banditi povezan.

Dr. HERZL: O tem razmišljati imamo časa na pretek — — —

LEONHARD: Zdi se, da je doktor Cimermann ob pamet.

Dr. HERZL: Me ni ob Cimermannovih zgodbah zamikalo, da se sam spogledam s teboj? Si mu ti razum zamajal?

LEONHARD: Zakaj ste ga ukazali zvezati?

Dr. HERZL: Mar meniš tajiti, da si se z banditi družil? Da si se bolan domov zatekel? Še ne razumeš, da si se v past ujel, preden si vnovič vzletel? Čivkaj zdaj — — —

LEONHARD: Morda — — —

Dr. HERZL: Se nisem namenil, brez ozira na očetove zasluge, bandita kot steklega psa ustreliti? Me ni zadržal njegov pogled? Kljubovati nam meniš? Ne razvozlamo podobnega mimogrede? Sprožiš revolver, uganke ni več?

LEONHARD: Govori, fant.

Dr. HERZL: Poznam obraze, kot jih iztesava far. Mar nimate vi, Oberst, njim soroden izraz?

LEONHARD: Gospod doktor — — ?

Dr. HERZL: Sem vas omenil? Je partija za njim? Je vindišerska zavest? Miloško Venero ni rodil hlapec, marveč polbog. Si gluhi, si nem? Še malo, pa boš mrlič.

LEONHARD: Povedal sem že — — —

Dr. HERZL: Nisem pozabil.

Se za svoje bojiš? Lepo sem jih potolažil. Mislite in govorite: gestapo. Strašilo za otroke. Nič se ne zdrzuj. Samo želi, zahtevaj, ukazuj. Naše življenje je brezprimeren opoj. Morda sem te izvolil? Kolikor bolj trmoglavish, toliko bolj si mi ljub. Če hočeš te hipoma zdrobim. Oči ti izkopljem, prokleti windischer Hund!

LEONHARD: Njegov oče — — —

Dr. HERZL: Če bi nam on ne bil potreben, bi bili vsi tvoji, s tabo in tole hišo vred, zdajle majhen ognjenik. Me mika nov mrlič? Nisem kot po morju brodil po njih?

(Premor)

Povejte mi, Oberst, čemu se med vsemi, ki sem jih srečal, jih streljal, gazil po njih, na takšne oči, na podoben izraz, nisem nameril? Sem pijan? Sem sploh še priseben? Kaj še ugibljem? Kam si namenjen? Se mi posmehuješ? Zate, kratko malo, nisem? Boš spregovoril? Če ne, boš kaj kmalu občutil bič.

LEONHARD: Fant je vendar nor.

Dr. HERZL: Med nama je še neporavnan račun.

LEONHARD: Jaz, z vami?

Dr. HERZL: Vi ne, vsekakor moj urad. Nihče naju ne sliši. Tale ne šteje.

LEONHARD: Čisto vest imam.

Dr. HERZL: Pred kom? Sam pred seboj? Osebna vest je malomeščanska navlaka, židovski izmislek, krščanska vraža. Pokopljite ta balast.

LEONHARD: Vojak sem.

Dr. HERZL: Opazovali so slednji vaš korak.

LEONHARD: Vršim le svojo dolžnost.

Dr. HERZL: Reich je kolektivna vest in zavest.

LEONHARD: Nikogar se ne bojim.

Dr. HERZL: Opozoril sem vas. Ta ptiček se menda ne zaveda, da zanj ni izhoda?

LEONHARD: Spet grozite?

Dr. HERZL: Čudno občutljivi ste, gospod. Sem vas sploh omenil?

LEONHARD: Vendan namigovanja in sumničenja. Govorite jasno in dočno. Če sem kriv — — —

Dr. HERZL: Jaz da sem kaj namigoval? Pribijam: Führer je naš oče in bog, vse, kar je bogov vmes — — — Mar križ, kladivo in srp niso klavrni simboli manjvrednostnih ras? (Se zastrmi v Valentina) Tu si ti — tu sem jaz; pred nama širni svet, v Berlinu, v Reichskanzlei, veliki simfonik. Je svet kdaj zaslužil bolj veličasten načrt, kot je naš? Šampanjca! Egon, brž, šampanjca sem!

EGON *(vstopi)*

Dr. HERZL (*namigne vojaku, da razveže Valentina, ki je zvezan na stolu, potem mu potisne v roko kozarec in mu naliže*): Dvigni čašo, meni, vsemu svetu navkljub napij! Doktor Prescheren je naš poet, bolj ga imamo v čisljih kot tale kranjska svojat! K meni se stisni, ne narejaj se — — — Kaj se kremžite, Herr Oberst? Menite, da sem Röhm? K vragu vi in vaš svet! V vrat se ti zagrizem. Si že moj, sem že eno s teboj; manj lieber windischer Hund — — —
(*Valentin mu vrže čašo v obraz*)

Je to tvoj poljub? Na kolenih sem pred teboj, obrcaj me, opljuj!

LEONHARD: Gospod doktor, gospod doktor — — —

Dr. HERZL (*plane pokonci*): Glej, glej; oficirski ponos, oficirska čast? Mi smo nov svet. Navade iz gnilih časov, preteklih dob — — — Führer je vso lažno pozlato ukazal pokuriti! Nič več bleščečih epolet! Nam gre do konca zares! Vsem približnostim naš krvavi izziv! Naše pravilo, naš zakon — umor!

LEONHARD: Jaz vam prepovedujem — — —

Dr. HERZL: Vi, meni? Je prepovedano poklekovati pred mrličem?

LEONHARD: Mrlič?

Dr. HERZL: Zakaj hočete po vsej sili, naj bo mrlič? Morda se izkaže in se nam razodene kot bog?

LEONHARD: Bog?

Dr. HERZL: Niste utesnjeni v predpotopna povelja in dril?

LEONHARD: Dovolite mi, da se odstranim.

Dr. HERZL: Bi se hoteli izmakniti? Wehrmacht in oficirska čast? Dovolj čenč! Mi smo novi vek. Čez morje krvi — naša pot. Še ne razumete? Pozor! Pozor! Kaj če nam bo skozenj Wotan razodet? Kaj se zdrzujete? Prisluhnite. Slišite? Brnenje tišine. Ko da je vesoljstvena puščava vse-naokrog. Le moj, vaš glas. Zakaj ga ne bi priklicala iz davno davnih pradob? Meni je, ko da ga sam izklesavam. Na kolena pred njim. Se ne bo zdajci zdaj razvezal in spregovoril? Ne izmikajte se, pod mojo komando ste. Ukazujem.

LEONHARD: Na povelje!

VALENTIN (*iznenada*): Govorili so, da sem od mrtvih vstal — — — Mar nisem dozda jle sanjaje čemel? Me ni šele ta glas, ki ga poslušam, zares prebudil? Kakor da sem šele zdaj — — —

Mr. HERZL (*skoči pokonci*): Prebudil si se, spoznal. Zdajci zdaj se nam boš pridružil.

VALENTIN: V vaših rokah sem. Izhoda ni. Sanjajoč sem usodne rešilne minute zamudil.

Dr. HERZL: Ničesar nisi zamudil.

VALENTIN: Nisem blodil, da iz groze življenja ni vrat, razen tistih, ki vodio v smrt? Zdaj vem, zdaj točno vem — — —

Dr. HERZL: Kaj veš? O tistem mi spregovori, kaj veš. Ti nisem vseh vrat na široko odprl? Samo hōti, hipoma te ukažem osvoboditi. Zakaj se mi ne bi šepetaje izpovedal?

VALENTIN: Mar nisem, slepec, makabejske čete z zločinom enačil? Se nisem zavoljo tega odrešujočemu dejanju izmaknil, se nisem v smrt potuhnil, se nisem v orkus pogнал, si nisem neznano kam poželed — —? In zdaj?

Dr. HERZL: Še vedno je pred teboj svet na široko odprt. Kar tako, za šalo, mi nekaj imen pošepetaj — — —

VALENTIN: Vam, vam naj bi o njih govoril — — ?

Dr. HERZL: Šele če bo ovadil, mater zatajil, sestro, brata — v grob pogнал — se boš, boštvo, samoizpričal, kar sem v tebi zaslutil, boš samo-potrdil.

LEONHARD: Gospod doktor Herzl — — —

Dr. HERZL: Kaj se vtikate vmes? Vam nacistična doktrina ne zadošča? Kaj se grozite? Se ne pomenkujem z njim, kot se ne bi z nikomer sicer?

LEONHARD: Zakaj nisi zbežal?

VALENTIN: Ko ohromljen sem vas pričakal. Zakaj? Čedalje manj samega sebe razumem.

Dr. HERZL: Jaz vem. Jaz te razumem. Samemu sebi te razodenem.

LEONHARD: Tvoj oče je z nami. Času in prilikam je kos.

VALENTIN: Moj oče?

Dr. HERZL: Kaj ga begate? Njegov navidezni oče? Ta tu se je izvil iz drugih prvin. Veter je tega ponosnega ptiča naravnal v krivo smer. Na meni je, da ga vpravosmerim, da ga samemu sebi vrnem.

VALENTIN: Zares, vpravosmerili ste me. Samemu sebi ste me vrnili. Bolj točno samega sebe vem kot kdaj doslej.

Dr. HERZL: Boš mojo slutnjo potrdil? Ste slišali, Herr Oberst, vas je zmedel tale prizor? Če bi vedel, na koga se bom nameril, vas ne bi vabil s seboj. Kaj se vam sanja o nas — — —

LEONHARD: O vas, o vas?

Dr. HERZL: Menite, da sem bil Röhmov zaupnik? Veste za tisto noč pred pomorom? Kakšne blazne sence so se vzvrtinčile pred menoj? Zbor SA volkov? Proti Führerju? Kdo mi laže v obraz? Nihče ni ničesar proti Führerju naklepal. Med mladeniči, ki jih je SA segnala v Röhmov štab, smo hoteli Wotana odkriti. Kakšna čarobna parada mladih golih teles! V siju plamenic, wagnerjanskih koralov —. Preizkušnji nihče navzočih ni bil kos. Se niso vsi zapovrstjo izkazali kot malovreden pleh? Kaj strmite vame? Še menite spletkariti, ovajati? Gestapovec sem, slišite? Vse drugo ste si izmislili vi, sami! Med nama je menda čist račun? In ti? Govori.

VALENTIN: Jaz sem vse povedal.

Dr. HERZL: Vse? Samo še hip počakaj, ne zareci se, sicer, sicer —. Veš, da je Dantejev Inferno otroška igra spricho groz, ki ti jih razkrijem jaz? Najin strokovni izlet od zahoda na vzhod, od severa na jug; se bojiš, da bova katero izmed tovarn zgrešila, kjer kuhajo in živo živ požigajo človeški mrčes? Ne strojé spet ponekod iz človeških kož dragocen pergament za natiskovanje Mein Kampf? Si moreš zamisliti vabljujejši nakit, kot ga spleta iz mumificiranih oči židovskih otrok?

VALENTIN: Prenehajte, nehajte, utihnite! Gorje meni, ki nisem v pravi čas spregledal!

Dr. HERZL: Kaj spregledal?

VALENTIN: Bratje, Makabejci, moj glas vas ne doseže več. Z vami sem, partizan! Smrt pred menoj — moj dokaz.

Dr. HERZL: Žigolo, bandit, windischer Hund! Mar nisem po volčje krog mrliča zaplesal? Naj te pošljem v Jungenbordel? Soldateski v zabavo? Kaj še! Nihče se ne bo pasel nad teboj. Tja onkraj ponesi moj ugriz! Te naj oslepim, zadavim? Te naj poženem v plinsko peč? Vprvič, da sem se s kakšnim banditom pomenkoval, ga poslušal. Sicer sem s tebi podobnimi nakratko, brez besed poračunal. Straža!
(*vstopita gestapovca*)

Dr. HERZL: Pod tistole brezo tam, sam naj si izkoplje grob. Zatem odstrel!
(*Gestapovca zgrabita Valentina in trgata obleko z njega*)

Dr. HERZL: Da mi žensk ne spustite z oči. Semkaj prinesi šampanjca. In Jozel naj zaigra na harmoniko. Sta slišala?

GESTAPOVCA: Na povelje!

VALENTIN: Materin jok, smrt?

GESTAPOVCI: Marš (gestapovca odpeljeta Valentina)

(*Premor*)

(*Od daleč glasovi harmonike*)

LEONHARD: Sploh ve, zakaj ga pošiljate v smrt? Nas ni prostovoljno pričakal?

Dr. HERZL: Goeringova rit je čudovit globus, vi, gospod, ste prismuknjene. Malce navideznega človekoljubja — no ja, glazura čez lagrsko svojat.

LEONHARD: Fant je vendar nor — — —

Dr. HERZL: Ga vidite? Mnogotere sem že opazoval, ko so si izkopavali svoj grob — — — Mar ne trepetaje, z blaznim leskom v osteklenelih očeh? Mar se drugi niso naraščali, celo v teh, poslednjih minutah, fanatično nam kljubujoč? Niso nekaterim lile solze curkoma čez obraz? Je bil kdo med njimi, ki se ne bi trudil svoj konec kako zadržati? Najsi je bil pogumen, najsi je bil plah, četudi se je zdel docela top, četudi je vzbujal videz, da je življenje odmrlo zanj, da je on življenju tuj, kolikor bolj se je bližal usodni trenutek — ga ni skušal obsojeni kar se da oddaljiti? In drugi spet, če so ga topli, suvali, mar ni vsakršnih muk radevoljno prenašal, da bi si zgolj za slabotno sekundo življenje podaljšal? A ta fant?

LEONHARD: Kot samokaznovanje sprejema pretečo smrt. Ve, da ni izhoda.

Dr. HERZL: Kaj čekate?

LEONHARD: Sokriv sem.

Dr. HERZL: Kriv? Sokriv? Vse krivde sem pripravljen nase prevzeti. Mesec je posvetil. Kot čaša šampanjca bo opojna ta noč! V takšnem bi se človek s planetom spopadel! Pa bi se pred sencami zdrzeval, ki jih baja

Inferno? Mi ni windischer Hund vsega utajil? In vi, se izpostavljate zanj? Prekletu sumljiv oficir.

LEONHARD: Na okrevanju sem, večkrat odlikovan. Zakaj ste me vabili s seboj?

Dr. HERZL: Iz pedagoških razlogov, mladi heroj. Kaže, da ste nepoboljšljivo z židovsko kugo zastrupljeni.

LEONHARD: Fant si je izkopal grob. Gol, brezmočno se je nekam zamislil. Lahko še prekličete svoj ukaz.

Dr. HERZL: Kako se je usločil. Kdo, le kdo ga je naravnal? Svet je kaos. Tiger je planil ponosnemu, v neskončnost zagledanemu jelenu za vrat. Mar ne tuli, zavija nekje od daleč, hijena? Se ne podi brezštevilno krogarjev čez planet? (*plane k oknu*) Ne še streljat! Ste jih videli, malo je manjkalo, pa bi fant ugriznil v prst? In vi, gospod? Še niste opazili, da vas sledim kot divjad? Vas nisem podobno vzljubil? Pride ura, pride dan, mož se bo razkrinkal.

LEONHARD: Razkrinkal, kako razkrinkal?

Dr. HERZL: Ljubim mladeniče, ki imajo tako strog izraz.

LEONHARD: Jaz vam prepovedujem.

Dr. HERZL: Vi, meni? Ne bodite smešni. Mi ni kazal nekdo fotografije mlade žene, ob njej dvoje otrok? Fantič in punčka, punčka in fantič. Da bo ta mlada dama vdova, da bo v kratkem objela dvoje sirot, In oče, da bi bil tako krut, da bi šel brez pomišljanja kratko malo v smrt?

LEONHARD: Ne dotikajte se jih.

Dr. HERZL: Vem za izhod.

LEONHARD: Izhod?

Dr. HERZL: Ustrelite ga!

LEONHARD: Koga naj ustrelim?

Dr. HERZL: Ptička, ki čaka na odstrel.

LEONHARD: Jaz?

Dr. HERZL: Vi. Zahtevam nemogoče, terjam preveč?

LEONHARD: To bi bil podel umor.

Dr. HERZL: Umor? Mar ne najin skupni krvni obred?

LEONHARD: Krvni obred?

Dr. HERZL: Najina kameradska vez.

LEONHARD: Vez?

Dr. HERZL: Odklanjate? Vi potemtakem odklanjate? Mar ni dokazov, da je fant bandit? Ni tega na ves glas sam izpovedal? In tu, tu se nekdo pomišlja —?

LEONHARD: Jezus —.

Dr. HERZL: (*plane k oknu*) Streljat!

(*Strel počí — od daleč tožna melodija*)
(*Premor*)

Dr. HERZL: Kamerad, ne čutiš, kako do jedra naju je povezala ta smrt?

LEONHARD: Jaz?

Dr. HERZL: Ti.

LEONHARD: Kako naj po vsem prebitem svojim študentom pogledam v obraz?

Dr. HERZL: Menite, da bom zgrabil revolver? Prepoceni, gospod. Polagoma vas otopim in zdrobim. Kot strupen plin bom razžrl vašo zavest.

LEONHARD: Na njegovega očeta niste pomislili?

Dr. HERZL: Ne bojte se, v mestu bova že, preden prestopi hišni prag. Sicer pa, suženjsko pristaja na vsak moj gib.

LEONHARD: Po vsem, kar ste mu prizadejali?

Dr. HERZL: Kamerad, mein lieber, se vas ne dotika moj obup? Se nisva namerila na obraz, na pogled, na rast — kot jo izsanja na milijone brstja, kdaj ta prekleti planet? Veš, v teh očeh je skrit odgovor, za tem čelom je življenjski račun seštet —. Preden je fant dogovoril, ga nisi sam zdrobil? Moj mali, mili windischer Hund — — Psujem? Jokam, gospod. Kako je prek naših čutil zaigral. Če se srečata kdaj s sorodnim, pazite na svoj mozeg, gospod.

LEONHARD: Vi mi podtikate?

Dr. HERZL: Vi, neznosni filister izpred hitlerskih dob. In vendar, mar ni malo manjkalo, pa bi se njemu na ljubo pognali pred puškino cev?

LEONHARD: Kaj nameravate s tem?

Dr. HERZL: Z vami? Vi? Vas? Vam podoben svet? Ni tisti tamle s prezirom v hipu razžrl, kar sem vanj trpeč vsekaval? Me ni, kiparja, izdala snov? Se ni granit pod mojimi rokami izmaličil v pleh? On da je pleh? Kdo trdi to? Vi, gospod?

LEONHARD: Jaz, kako jaz?

Dr. HERZL: Vi! Kaj strmite vame? Wotan je mrtev. Ni ga, ki bi ga znova oživel. Hitlerrajh gre v zaton. Somrak bogov! Nam ni izpisan mene tekkel ufarsin čez nebesni svod? Kaj se pačite, ko da ne veste? Ves svet ve.

LEONHARD: Jaz ne vem o ničemer —.

Dr. HERZL: Vseeno, vseeno — — — Trčiva! Ta noč bo še nama obema čuden, prečuden spomin. O, prekleti, kako si se vame zažrl! Kako naj te iz sebe izrujem? Gnij, segnij, kolikor mogoče prej. Se ti obotavljaš tod okrog? Mečeš ti zlokobne sence po kotih? Mi zasajaš ti v srce brezup? Kako naj te, mrtveca, zadavim? (plane k oknu)
Zgrabite ga! Mrliča je treba zagrebsti! Jozl, zaigraj, na ples, na ples! Na zdravje, milobni windischer Hund! (*izpije in vrže čašo skozi okno, se pokloni pred Leonhardom*) Mein lieber Kamerad, vi ste dama, jaz kavalir — — —

LEONHARD: Mojbog — — —

Dr. HERZL: Heil Hitler, kar je sicer bogov vmes. Dovolite — — — mein Liebster. (*Herzl in Leonhard zaplešeta*)

Dr. HERZL: (*med plesom*) O, du mein lieber Augustin, alles ist hin, alles ist hin. (*Iznenada odpahne Leonharda in se s čašo šampanjca zvali po tleh*)

— — alles ist hin, alles ist hin — alles ist hin — — —

EPILOG

(Julijana pripelje mater prek sobe in jo posadi ob oknu.)

JULIJANA: Vidiš, mama, k oknu sedi. Od tu, pogled na Valentinov grob — — —

MATI: Lipe pravi, da si ga je moral izkopati sam — — —

(Premor)

MATI *(v smeri Valentinovega groba)*: Otrok, otrok, pa si vedel, da so nas v kevder zaklenili?

JULIJANA: Valentin zdaj vse ve.

MATI: Da ve? Misliš, da ve?

JULIJANA: Z nama je.

MATI: Z nama?

JULIJANA: Naroča mi, da moram v partizane.

MATI: Proč moraš?

JULIJANA: Si pozabila? Te nisem pravkar siloma odtrgala z njegovega groba?

MATI: Me sploh poslušáš? Kaj brkljaš tam v kotu?

JULIJANA: Joj, mama, še pred svitom moram z doma —.

MATI: Z doma?

JULIJANA: Na javki čakajo Valentina. Vse je domenjeno. Zdaj pojdem mesto njega jaz.

MATI: Ti? Namesto njega?

JULIJANA: Veš, Valentin mi je sam sporočil, naj ga nadomestim. Kaj naj sicer počnem: Mama, razumeš?

MATI: On ti je naročil?

JULIJANA: On, seveda on. Tudi, če ne bi bil on, bi smela, bi mogla kako drugače, po vsem tem?

MATI: Če ti je Valentin naročil, se kar nič ne zadržuj. Tule naj potem-takem počakam na vaju?

JULIJANA: Na naju?

MATI: Na vaju. Na koga sicer? Ne ponavlja vajin oče vseskozi, karkoli uganeš, mar ne zgolj zato, da si dolgčas preženeš? Kakšne čudne besede — — — Ne skuša, moj mož, vse in vsakogar okrog sebe zastrupiti? Kam naj pobegnem pred njim: Zakaj se ne bi v Ujtato našemila?

JULIJANA: V Ujtato?

MATI: Zakaj ne bi punčke iz cunj ujčkala, od hiše do hiše beračila, malo mleka za malčico?

JULIJANA: Mama — — —

MATI: In potem bi jokala, joj, kako bi jokala — — —

(Sadar vstopi.)

(Premor)

MATI (*ga strme gleda — zatem se dvigne*): Tamle pod brezo počiva najin fant.

SADAR: Vem. Če bi o podobnem bral, bi stežka verjel. Tisto poprej je bila navidezna smrt.

MATI: Je to vse, kar veš?

SADAR: Čuden dan za menojo, še bolj čudna noč. Popoldne si je doktor Cimermann zabodel srebrno iglo v srce.

MATI: Samomor?

(*Premor*)

JULIJANA: Kmalu zatem, ko si se v urad odpeljal, je prišel z vestjo, da je pri oblasteh vse potrebno zaradi pogreba uredil. V tem pa se je Valentin od smrti prebudil. Cimermann je bil zaradi tega čisto zmeden.

MATI: Živega je hotel pokopati.

JULIJANA: Čisto drugače je bilo —.

SADAR: Čemu je molčal? Zakaj mi je utajil? Če bi bil jaz obveščen — — — Herzla bi še kako pretental, kolikokrat sem popival z njim — — —

MATI: Ti si z njim popival?

SADAR: Kdo je Herzla obvestil?

MATI: Ga ni Cimermann za tvojim hrbtom na Valentina naščuval? Se ni Judež sam končal?

SADAR: I, tale naš Cimermann! Pa njegovo prijateljstvo, pa njegov hilerizem — — — Nekim čustvom in prepričanjem podlega samo bedak. Če nisi dovolj preudaren, te pokoplje pod seboj ta ali oni plaz. Navsezadnje ostaneš brez izhoda. Mu je sicer preostalo kaj več — ko da napravi čezse križ?

MATI: Vsaj to noč bi ne smel takole govoriti — — —

SADAR: To noč, ko se mi moj nazor potrjuje na vsak korak?

MATI: Tvoj nazor? Tvoj nazor, ko da mi zateguješ vrv za vrat — — —

JULIJANA: O, prekleti všeč? Da sem se morala kot ženska roditi? Nisem Cimermanna sama nagnala, naj očeta o Valentinovem prebujenju obvesti? Si nisem domišljevala, da ga s tem naročilom povežem? Proč moram, v tej hiši, ob tem grobu, mi bo slednja stopinja očitek.

MATI: Ti nas hočeš zapustiti?

JULIJANA: Od tod moram, čimprej. Tu ne zdržim več. Oče se bo delal, ko da se ga ne tiče nič. Mirne vesti bo Herzlu še naprej hlapčeval, se bratil in popival z njim. Mar morem, smem tu ždeti? V gozd moram, k našim — — —

MATI: Valentin, praviš, da ti je naročil?

JULIJANA: On, seveda, on — — —

MATI: Potem se pa kar nič ne obotavljaj. S tabo bi šla, pa bi ti le napotovala. Saj veš. Komajda se premikam. Mu boš povedala?

JULIJANA: Komu, kaj povedala?

MATI: Valentinu vendar. Kako si pozabljava.

JULIJANA: Valentinu?

(Lipe neslišno vstopi)

MATI: Tule počakam na vaju. Samo na vaju. Njega, ki tule okrog postava, pa noče vedeti o ničemer, njega pa še vidim ne. Govori, pa misli, da ga poslušam. Nič ga ne slišim — kar govori naj — jaz si svoje mislim.

JULIJANA: Od tod moram. Pričakujejo me. Ti, Lipe, boš na mater popazil.

LIPE: Kako bi ne? Mi ni že Tinče naročil?

SADAR: Ti se odpravljaš? Kaj bo z materjo in menoj, ne pomisliš?

JULIJANA: Z vami: Kaj bo z vami? Mamica, mamica, adijo!

MATI: Na vaju bom čakala.

(Julijana odide)

MATI: Lipe, Lipe — — —

SADAR: Če je fant k banditom pobegnil in ga je naposled pokosil strel — sem jaz kriv? In hči? Je nisi znala zadržati?

MATI: Zadržati? Kako zadržati?

SADAR: Če Nemcem pride na uho, kako naj se izmažem? Name nihče ne pomisli.

MATI: Nate?

SADAR: Kaj hočeš pravzaprav?

MATI: Ti, ti! Kaj me gledaš? Valentina obtožuješ? Nad Julijano se zgražaš? Naš fant je svetnik.

SADAR: Ker se je Cimermann zmotil, ko ga je za mrtvega spoznal, naj v pravljico verjamem, da je fant od mrtvih vstal?

MATI: Se še upaš govoriti, da je fant iz naveličanosti v partizane odšel?

SADAR: Žena, žena, kaj govoriš, kje se z mislimi potikaš?

MATI: Joj, kako daleč proč od tebe sem. Kar dohiti me, ulovi me, kar. Če moreš, pa daj.

SADAR: Nisem vseskozi pošteno za družino skrbel? Sem se svojim dolžnostim kdaj izogibal? Žena, premisli in povej. Pogovoriva se.

MATI: V brezovem listju se poigravajo duhovi in on me hoče — — —

SADAR: Žena, strezni se, v oči mi poglej —.

MATI: Nasilni ste, gospod. Sploh pa vas ne poznam — — —

SADAR: Ne prepoznaš me?

MATI: Proč, proč! Ni to privid iz sanj? Joj, kakšen mil dan — — —

LIPE: Noč usiha, luna se umika, mene pa je strah. Ne vem kaj bi, če bi ne bila brezjanska Marija en tak velik trošt — — —

MATI: Ti pa kar tiho bodi, roženkravt — — —

LIPE: Če vse natanko razmislim, Marija z Brezij je imela le prav. In jaz nisem bil čisto nič brljav. Kot je na svetu hudo, vse je vnaprej v oblakih zapisano. In ptičja pesem in voda šumot in drevja šelest in lastovičji let; samo da znaš videti, poslušati; pa razvozljaš. Pa četudi sem Lipe, pa četudi sem tep — — — Je v tem ena žalost?

MATI *(se iznenada dvigne — možu)*: Kdaj si se v modrasa prelevil? Proč, svojat! Proč od svetnička! *(Prime Lipeta za roko in pelje k oknu.)*

Samo roženkravt naj mu na grob posadim. Nič ne de, da si ves zgrbančen in ovel. Pogled na svetnika te bo ozelenel.

(Premor)

SADAR: O čemer sem sanjaril, da je granit, se je skazalo trhlina. Ko so se vsenaokrog podirali in goreli domovi, sem se naskrivaj veselil, pa sem vas le v kozji rog ugnal —. Sin je mrtev obležal, ženi so spodmaknjena tla, hči je brez mene sklenila svoj račun — — — Opeharili ste me za dom, za varnost, za starost — — — Takšno plačilo pričakuj od otrok — — — (odide)

LIPE: Joj, mati, slišite, mati, na ves glas bi zaukal in zapel! Sem že spet ves cel. Mar nisem spet kot sem bil? Kdo pravi, da je jesen? Kaj nisem ozelenel?

MATI: Pomlad je, pomlad. Ga ne slišiš?

LIPE: Slišim?

MATI: Valentina vendar. Na orglice je zaigral.

LIPE: Na orglice da je zaigral? Zdaj, ko je Tinčeta pokosila smrt —? Nebo ni norca brilo z menoj. Marija je en trošt, nihče ji ni kos. Meni, meni da gre na smeh? Jokal bi, jokal bi, najrajši bi klel, če bi ne bilo greh — — — Teh cap sem sit! (*Trga obleko raz sebe*) Mi je na tem svetu še obstati? Najrajši bi bil pubč, al' pa smet! (*Čisto gol se skriva sam pred seboj*) Tinče, me vidiš? Sram me je. Ti si Adam, Adam sem jaz. Joj, kako lep je ta svet! Harmonika sem, harmonika hodim okrog. Harmonika? Tinče, Tinče, orglice sem — — —

MATI (*ki se je obrnila od okna*): Lipe, Lipe, grdavš, kaj počenjaš? Kaj če Valentin pride, kaj poreče?

LIPE (*zopleše*): Tinče je Adam, Adam sem jaz. Kar hitro, mati. Kdo pa je rekel — smrt?

Kako rdeče so Tinčetove ustne? Zaigrajva, zaplešiva, vsem navkljub! Pa Tinče, pa jaz. Svet je spet cel, pa jaz sem zares, pa najsi sem pubč, pa najsi sem smet!